

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA “SOYDAŞLAR” VE “AKRABA TOPLULUKLAR” ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA

Türkiye, kökleri Asya'nın engin bozkırlarına uzanan ve tarihi süreç içerisinde Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika olmak üzere dünyanın geniş bir coğrafyasına yayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun varisidir. Bu cihetle Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde barındırdığı ve temasta olduğu hemen hemen bütün millet ve topluluklarla bugün de vatandaşlık bağı yahut kültürel ve sosyal ilişkiler bağlamında ilişkili olma halini devam ettirmektedir. Bu ilişki, soğuk savaş döneminde olduğu gibi zaman zaman kesintiye uğramış olsa da hiçbir zaman tümüyle kopmamış ve kaybolmamıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde, Türkiye, Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar'daki “soydaş ve akrabalı” ile yeniden kucaklaşma fırsatı yakalamıştır. Bu çalışmada, tarihsel süreç içerisinde dönemsel referanslarla şekillenen ve Türk dış politikasında özellikle, söylem boyutunda sıkça kullanılan “soydaşlar” ve “akraba topluluklar” kavramları teorik ve pratik uygulamalar çerçevesinde irdelenecektir. Soydaş ve akraba sözcüklerinin doktrin ve uygulamalarda görülen zihinsel algı ve anlamları birbirlerinden oldukça farklılık arz etmektedir. Sözcük anlamı olarak soydaş, “soyları bir olan bireylerden her biri” olarak tanımlanırken akraba, “aynı kandan gelen ya da geldiklerine inanan bireylerle, birtakım uygulama ve kutsamalarla aralarında kan birliği sağlanan bireylere verilen ad” şeklinde tanımlanmaktadır.

Sosyoloji ve antropoloji bilimleri açısından bakıldığında zaman soydaş ve akraba sözcüklerinin ırk, etnisite ve kültür kavramları ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kavramlardan ırk fiziksel ve biyolojik farklılıklara atf yaparken, etnisite daha çok kültür ve kimliğe atf yapmaktadır. Bu bağlamda soyan, etnisitenin sosyal temelli kültürel olarak özenle işlenmiş ve sosyal bir zeminde kurulmuş bir olgusu olduğu söylenebilir. Daha öz olarak ifade etmek gerekirse, etnisitenin derinden hissedilen kalıcı kimlik ve bağlılık şeklinde ortaya çıkan etkisi akrabalık bağlarına göndermede bulunur. Buna rağmen bu tanımlama da oldukça tartışmaya açıktır. Yani etnisite ile akrabalık arasında birebir bir ilişkiden bahsetmek ya da “ırk”, “etnisite” ve “soy” arasında her zaman doğrudan bir bağlantı kurmak mümkün olmayabilir. Benzer şekilde, bir etnik grupta bir dil arasında da zorunlu ve doğrudan bir ilişki kurmak söz konusu olamaz. Zira dil kültürlerinin de evrensel bir alanı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Fransızca konuşan ülke ve topluluklar (la francophonie), İngiliz Milletler Topluluğu (The Commonwealth of Nations) ya da İspanyolca konuşan ülke ve topluluklar bu çerçevede örnek olarak gösterilebilir.

Çok geniş bir coğrafyaya yayılan Türk dili konuşan ülke ve topluluklar da bu dil kültür alanlarından birisidir. Türk dili konuşan ülke ve topluluklar için yukarıdaki sayılan birlik ve topluluklardan farklı olarak tarihi ve kültürel aidiyete ek olarak ırki ve etnik bir yakınlıktan da bahsedilebilir. Yani Türk dili konuşan ülke

ve topluluklara bakıldığı zaman bunların etnik olarak Türk kökenli oldukları bilinmektedir. Ancak İspanyolca konuşan Meksikalılar, İspanyol olmadığı gibi Fransızca konuşan Cezayirli de, Fransız değildir.

Oldukça soyut ve görelî anlam ve imajları barındıran soydaş ve akraba kavramları için geçerli tek bir tanım yapmak mümkün görünmemektedir. Türkiye açısından bakıldığında zaman, Türk hukukunda da soydaş ve akraba kavramlarına ait bir tanımlama ve açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte geçmiş dönem hukuki belgelerde kullanılan “Türk Soylu” ifadesinin daha sonra, özellikle 2000’li yıllardan sonra “soydaş ve akraba” olarak tek bir kavramla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bununla birlikte “Türk Soylu” kullanımının daha çok Türkiye içinde yaşayan soydaş ve akrabalara matuf olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Burada değinilmesi gereken bir diğer husus ise millet olarak “soydaş-akraba” olarak nitelendirilen ülkelerin devlet bazında “soydaş-akraba” devlet değil de “kardeş” ülke olarak tanımlanmasıdır. Kavramsal olarak doktrinde farklı, pratikte farklı kullanımların yaygın olarak kullanıldığını görmek mümkündür.

Halk bilimci Yaşar Kalafat’a göre, Kafkasya bağlamında, Türkiye’nin yakın ilişkili olduğu iki topluluk vardır; soydaşlar ve akrabalılar. Soydaşlar, Kumuk, Nogay, Karacay, Karapapak vb. etnik köken olarak Türk kabul edilen toplulukları ifade ederken, akraba topluluklar nitelmesi, Oset, Çerkes, Çeçen ve Abaza gibi halkları kapsamaktadır. İkinci grupta sayılan bu topluluklar, etnik olarak Türk kökenli olmalarına rağmen Anadolu ya da Kafkasya da yaşamıyor olmalarının da bir önemi olmaksızın Türk kültürünü benimsemiş ve bu ortak kültürü Türklerle birlikte inşa etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki bu ortak medeniyet havzasında bir Çeçenle bir Karapapağın kültürel kimlik açısından birbirinden farkı bulunmamaktadır.

Türkiye’de “Soydaş ve akraba topluluklara” yönelik faaliyet yürüten kurumlardan Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın (YTB) kanunlarında da bu kavramlarla ilgili bir tanımlama yapılmamıştır. Bununla birlikte TİKA kanununda yaygın olarak kullanılan soydaş ve akraba coğrafyası için geniş anlamda “tarihi, coğrafi, sosyal ve kültürel bağlarımızın bulunduğu ülkeler” ifadesi kullanılmıştır. YTB’nin kuruluş kanununda ise söz konusu ifade için “Soydaş ve akraba topluluklar” ifadesi geçmesine rağmen söylem ve uygulamalarda “kardeş topluluklar” kavramının kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Türk dış politikasının genel çerçevesini belirleyen Dışişleri Bakanlığı’nın söz konusu kavramlar yerine her ikisini de kapsayacak şekilde “ortak dil, tarih ve kültürel bağların bulunduğu” ülke ve topluluklar ifadesini tercih etmektedir.

Kurumsal mevzuatta görülen farklı kabul ve algıların siyasal söylemlere de yansımaları söyleyebiliriz. Son iki yüzyılda, çevresinde yaşanan göç ve sürgünlerin de etkisi ile

Türkiye topraklarında meydana gelen etnik çeşitliliğin, bu farklılaşmanın temel nedenlerinden birisi olduğu söylenebilir. Günümüzde, Türk vatandaşı olup Türkiye’de yaşayan Boşnakların sayısı Bosna Hersek’te yaşayan Boşnak nüfusundan fazladır. Benzer şekilde, Türk vatandaşı olarak Türkiye’de bulunan Kafkasya kökenlilerin sayısı da Kafkasya’da yaşayan ilgili topluluklardan daha fazladır.

Türkiye’nin sahip olduğu bu toplumsal yapı, Türkiye dışındaki söz konusu topluluklar için çerçevesi belirlenmiş net bir tanımlama yapılabileceğini engellemektedir. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse, 1990’larda Türkiye’ye göç etmiş Balkan kökenlilerin çoğu bugün Türk vatandaşlarıdır ve onların Balkanlarda bulunan akrabalı da doğal olarak Türkiye’nin akraba topluluğu olarak görülmektedir. Bu zaviyeden bakılınca Boşnakların ve Arnavutların, Türkiye’nin Balkanlardaki en önemli iki akraba topluluğu olduğu söylenebilir.

Bu kavramsal tartışma ışığında Türkiye’nin, özellikle Orta Asya, Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyasında ortak dil, tarih ve kültürel bağları bulunan ülke ve topluluklara yönelik algı ve tanımlamalarının, 2000 sonrası dönemde daha kapsayıcı olduğu söylenebilir. Daha önceleri sıkça “soydaş”, “Türk Soylu” ve “akraba” topluluklar olarak kullanılan kavramların yerine “ortak dil, tarih ve kültürel bağların bulunduğu ülke ve topluluklar” ifadesi ile “kardeş” ülkeler veya topluluklar tanımlanmasını yapıldığı görülmektedir. Türkiye gibi İmparatorluk geçmişine sahip günümüz devletlerinin, özellikle kamu diplomasisi politikalarında ırki ya da etnik kökenden ziyade “dil” ve “kültürel yakınlık” gibi hususları esas aldıkları görülmektedir.

Toparlamak gerekirse, imparatorluk geçmişine sahip çoğu devlet, günümüzde çeşitli enstrümanlar aracılığı ile tarihi ve kültürel yakınlığı bulunan ülke ve topluluklara yönelik faaliyetler yürütmektedirler. Bu politikaların merkezindeki hedef kitlenin tanımlanması ve kesin hatları ile çerçevesinin belirlenmesi, olgusal olduğu kadar ulusal ve uluslararası hukuk açısından da pek mümkün görünmemektedir. Ancak, Türk dış politikasında kullanılan “soydaşlar” ve “akraba topluluklar” gibi kavramlar, Benedict Anderson’un oldukça meşhur “hayali cemaatler” kullanımında olduğu gibi tarafların birbirini nasıl tanımlayıp ötekine göre nasıl konumlandığı ile ilgilidir. Daha öz ifade etmek gerekirse söz konusu kavramlar, ortak geçmişin, gelecekte hangi zemin ve referanslar üzerinden inşa edileceği ile ilgilidir. 2000 öncesi dönemde daha sınırlı zemin ve referanslar üzerinden belirlenen soydaşlık, akrabalık gibi kavramların, özellikle söylem düzeyinde hala yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etse de, 2000 sonrası dönemde bunların yerine “tarihdaş”, “kardeş”, “ortak tarihi ve kültürel bağlar” gibi daha geniş ve kapsayıcı ifade ve kavramların benimsendiği bir perspektifle kullanıldığı görülebilir.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan'a yaptığı resmi ziyaret sırasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile bir araya gelerek ikili işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik konuları görüştüler. İki ülke liderleri, Azerbaycan ve Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin sekizinci toplantısına başkanlık yaptılar. Taraflar enerji, madencilik ve karşılıklı vize muafiyeti alanlarında bir dizi anlaşma imzaladılar (Trend, 25.02.2020).
- Kazakistan Dışişleri Bakanı Muhtar Tleuberdi başkanlığındaki heyet, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Konseyi ve Silahsızlanma Konferansı'nın toplantılarına katıldılar. Dışişleri Bakanı Muhtar Tleuberdi ülkedeki insan hakları hakkında durumun yanı sıra "Devlete Sesini Duyurma" konsepti ile oluşturulan Ulusal Kamu Güven Konseyi hakkında bilgi verdi. Silahsızlanma Konferansı'nda Tleuberdi, Kazakistan'ın nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya hedefi konusundaki kararlılığını yineledi (Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 24.02.2020).
- Kazakistan-Pakistan siyasi istişarelerinin ilk oturumu İslamabad'da gerçekleşti. Toplantı sırasında iki tarafın diplomatları Afganistan'daki durumun da dahil olduğu küresel ve bölgesel güvenlik sorunları üzerine görüş alışverişinde bulundular. Taraflar, özellikle ikili ilişkilerin yasal çerçevesini, güvenlik işbirliğini derinleştirmenin yollarını ve uluslararası kuruluşlar kapsamında iletişim konularını görüştüler (Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 28.02.2020).
- Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sooronbay Jeenbekov, Moskova'ya düzenlediği çalışma ziyareti kapsamında Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin ve üst düzey yetkililer ile görüştü. Taraflar iki ülke arasındaki ilişkilerin güncel durumu ile bölgesel güvenlik sorunları ve aşırılığa ve terörizme karşı mücadele konularında görüşlerini paylaştılar. Jeenbekov ve Putin ayrıca Kırgızistan ve Rusya arasında ilan edilen kültür değişim yılının açılış etkinliğine katıldılar (President.kg, 28.02.2020).
- Türkmenistan yönetimi, dünyadaki korona virüs salgınına tanıdığı ve bu tehlikeli hastalığın ülkede kayıtlı olmadığını ifade etti. Aynı zamanda ülkenin ilgili kurumları korona virüsün yayılmasını önlemek amacıyla Afganistan ve İran ile olan sınır kapılarını kapattı. Türkmenistan, Özbekistan ile olan sınır kapısını ise üç hafta önce kapatmıştı (Radio Azatlyk, 26.02.2020).
- Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) Genel Sekreteri Stanislav Zas Ermenistan'ı ziyaret ederek ülkenin askeri ve siyasi liderleri ile bir dizi toplantılar gerçekleştirdi. Görüşmeler sırasında taraflar KGAÖ'nün kriz müdahale sisteminin geliştirilmesi, Kolektif Hızlı Reaksiyon Kuvvetleri'nin potansiyelinin artırılması ve KGAÖ'nün Barışı Koruma Kuvvetleri ile ortak muharebe eğitim faaliyetleri üzerine görüş alışverişinde bulundular (CSTO, 27.02.2020).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Özbekistan Devlet Varlık Yönetimi Ajansı, kamu bankaları, çarşılar, enerji işletmeleri ve yemeklik yağ ve alkol üreticilerinin de dahil olduğu 1,117 şirketin %100'ünü özelleştirmeyi öngören kapsamlı bir strateji belirledi. Ülkenin en büyük firmalarının da yer aldığı bu özelleştirme listesi içerisinde Navoi ve Almalyk maden işletmeleri, Uzbektelecom, Uzbekistan Airways ve Uzbekneftegaz gibi ulusal petrol ve doğal gaz firmaları da yer almaktadır (IntelliNews, 29.02.2020).
- Kazakistan ve Özbekistan Ekonomi Bakanlıkları temsilcileri, Taşkent'te düzenlenen ikili bölgeler arası işbirliği forumunda Karşılıklı Anlaşım ve İşbirliği Muhtırası'nı imzaladı. Bu belge ile taraflar açık ekonomik, yasal ve diğer bilgileri paylaşmayı kabul etti. Forumun, iş çevreleri ve iki ülkenin bölgeleri arasında karşılıklı sınır ötesi ticaret ve yatırım işbirliği sürecine ivme kazandırması beklenmektedir (Kazinform, 26.02.2020).
- Kazakistan Ticaret ve Entegrasyon Bakanı Bakhyt Sultanov, 2025'e kadar ulaşılması gereken yedi makro ekonomik göstergeden birisi olan ülkenin yeraltı kaynakları dışında ihrac ettiği mal ve hizmetlerin miktarını 41 milyar dolara çıkarmayı hedeflediklerini açıkladı. Yeni ticareti kaldırma programı sayesinde kaçak ticaretin brüt katma değer içindeki payının %31'e düşürülmesi ve ulusal standartların uygulanma oranının ise %75'e çıkarılması hedeflenmektedir (Kazinform, 02.03.2020).
- Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), 2015 yılında birliğe katılan Ermenistan'a sağladığı AEB üyesi olmayan ülkelere ithal ettiği mallara 5 yıl boyunca düşük gümrük vergisi uygulama iznini bir yıl daha uzattığını açıkladı. Bu muafiyet tereyağı, et, kıymetli metaller, taşlar, ilaçlar ve diğer malların da dahil olduğu 647 farklı ürün için geçerlidir. Bu muafiyet, Ermenistan vatandaşlarının 30 milyon dolar tasarruf etmesine imkan sağlamaktadır (ArmInfo, 27.02.2020).
- Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (AİKB) Kırgızistan'da kurulan ilk ilk bağımsız özel sermaye fonu olan Highland Private Equity and Mezzanine'e 8 milyon dolarlık öz sermaye yatırımı sağladı. Söz konusu fon, şu anda banka kredilerine bağımlı olan özel küçük işletmeleri desteklemek amacıyla alternatif büyüme ve gelişme fırsatları sunmayı planlamaktadır. Bugüne kadar AİKB Kırgızistan ekonomisinin gelişimi için 191 projeye 790 milyon avruluk finansman sağlamıştır (Kabar, 28.02.2020).
- AİKB Yönetim Kurulu, Tacikistan için 2020-2025 dönemi yeni ülke stratejisini onayladı. Bankanın ülkedeki operasyonel ve stratejik öncelikleri, işletmelerin rekabet gücünün artırılmasına ve iş ortamının iyileştirilmesine odaklanarak bölgesel entegrasyonu, enerji reformunu ve altyapı bağlantısını güçlendirmesi beklenmektedir. Ayrıca kadınların ve gençlerin ve iş imkanlarına daha geniş katılımı ile az gelişmiş bölgeler için daha iyi altyapı çalışmalarını desteklenecektir (AKİpress, 28.02.2020).

Toplum ve Kültür

- Amerika Birleşik Devletleri'nin Kazakistan Büyükelçiliği, George Washington Üniversitesi'nin Orta Asya Programı ve Rusya ve Avrasya Çalışmaları Enstitüsü Washington'da Abay merkezi açıldığını duyurdu. Merkez Abay çalışmaları ve Kazak kültürü üzerine yapılan en son araştırmalar hakkında bilgi vermenin yanı sıra Abay'ın eserlerinin okunmasına yönelik etkinliklere, kültürel sergilere ve film gösterimlerine ev sahipliği yapacaktır. Merkezde, ayrıca edebiyat, sanat, sinema, müzik, tarih, arkeoloji ve antropoloji konularındaki sunum ve etkinlikler düzenlenebilecektir (Kazinform, 27.02.2020).
- Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Suriye'deki çatışma bölgelerinde bulunan Kırgız vatandaşları ve onların çocuklarının hapisanelere ve kamplar dahil olmak üzere yakından takip edildiklerini bildirdiler. Kurumlararası kurulan bir çalışma grubu, ilgili devlet kurumlarından gerekli bilgileri alarak onların Kırgızistan'a geri dönüşlerini sağlamak için gerekli işlemleri yürütmektedir (Kabar, 27.02.2020).
- Özbekistan Ulusal İnsan Hakları Merkezi, Taşkent'te insan hakları ulusal strateji taslağını görüştü. Özbek milletvekilleri, yetkililer ve sivil toplum aktivistleri ile BM ve AGİT temsilcileri, insan hak ve özgürlüklerini sağlamada devlet politikasının ana hedeflerini ve yönlerini belirlemeye yönelik belgenin görüşüldüğü söz konusu toplantıya katıldılar (Uza, 29.02.2020).
- Türkmenistan Dışişleri Bakanlığı, Berlin'de düzenlenen Yeşil Orta Asya yüksek düzeyli konferansı ile 9. Avrupa Birliği (AB) çevre ve iklim değişikliği çalışma grubunun sonuçları üzerine bir seminer düzenledi. Türkmen devlet kurumlarının temsilcileri ve akademik çevreler ile Almanya ve çeşitli AB ülkelerinden büyükelçiler, Türkmenistan'ın iklim değişikliğine uyumu için bölgesel bir strateji geliştirilmesi konusunun da dahil olduğu bir dizi çevresel girişimler üzerine fikir alışverişinde bulundular (Türkmenistan Dışişleri Bakanlığı, 28.02.2020).
- Mali Eylem Gücü Güç standartlarına uyulması çalışmalarını kapsamında Aşka-bat'ta kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele semineri düzenlendi. Türkmenistan'ın uyması gereken 11 verimlilik endeksi ile 40 teknik tavsiye konusu, seminerin başlıca çalışma temaları arasında yerini aldı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından düzenlenen seminere Türkmen kolluk kuvvetleri, denetim kurumları ve ilgili diğer hükümet ve sivil toplum kuruluşları katıldı (OSCE, 28.02.2020).
- BM Kalkınma Programı, Tacikistan'da doğum kayıt sürecini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Tacikistan'da her yıl yaklaşık 50,000 yeni doğan bebek birinci yaşını doldurana kadar doğum sertifikasını alamamakta olup erkeklerin %16'sı, kızların da %18'i iki yaşına girdikleri halde kayıt altına alınamamaktadır. Sorunun, özellikle ülkenin uzak bölgelerinde hizmetlere erişimdeki eksiklikler, yoksulluk, hareket sınırlılığı ve zamanında doğum kaydı alınmanın önemi hakkında yeterli bilgi sahibi olunmaması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklandığı bildirilmektedir (Avesta, 27.02.2020).